

ІХ. ВАНДРІВКА РУСИНА З БІДОЮ

Іхав русин понад воду,
Здйбав Біду, як колоду;
Іхав русин понад Сян,
Здйбав Біду, не рад сам.

Каже Біда: «Гей, русине,
В тебе Біда не загине,—
Візьми мене на свій віз,
Поїдемо на об'їзд!»

Ізняв русин рукавицю,
Почухався в потилицю;
Ізняв русин клепаню,
Садить Біду, як паню.

Приїхали до Лежанська —
Як кинеться псарня панська,
Ну ж від хати до хати
На русина брехати.

Біда псарні підморгує,
Хай русина підторгує;
Деруть свиту на шматки,
Ще й хапають за литки.

Стали на ніч в Ярославі:
Лежить русин десь на лаві,
Всю ніч ока не стулив,
Костомахи надавив.

Біда собі пішла просто
На латинське пробовство,
Там радила с ксьондзами,
Як Русь пустить з торбами.

Та й зробила у Тучапах
Таке, що аж пішов запах
На всі села, на весь край,
Що хоч носа затикай.

Крикнув русин: «Щезай лихо!»
Біда каже: «Сиди тихо!»
Зв'яжи язик у пута,
Коли Roma locuta! ¹»

Почувався русин дуже,
Біда ж йому моркву струже;
Скуливсь русин, як борсук,
Біда ж дуєсь, як капшук.

А як стали в Перемишлі,
Русинові очі блисли,
Веселіше відітхнув,
Добру новину почув.

Розняв рота й дивується:
Твердий з м'яким цілується,
Антонович і Горбаль
Аранжують руський баль.

¹ Рим сказав (лат.). Тут Франко скористався відомим латинським висловом: «Roma locuta, causa finita», який в перекладі звучить: Рим (гобто папська курія) сказав — справа скінчена. Вживається в значенні: після чий-будь авторитетної думки не варто продовжувати суперечку.— *Ред.*

Біда зразу сумна стала,
Аж зубами скреготала,
Далі каже: «Гов, га-гов!
Чи надовго ся любов?»

Пита русин: «А де ж Пелеш?»
Біда каже: «Що ти мелеш?
Хіба ж місце владиці
Тут при танцях, музиці?»

Каже русин: «Годі, Бідо!
Я до нього в хату піду!
Веди мене ід вікну,
Най на нього хоч зирну».

Русин в вікно зазирає,
А там Пелеш походжає
По покою, сарака,
Сам до себе балака.

То наголос, то знов стиха,
Мов та леді Макбетиха:
«Ось ще пляма є одна!
Тутки витер — там вона!»

Русина, що був несвічний,
Аж мороз пройшов трагічний.
«Чи він хворий, чи він спить?»
Біда каже: «Та-бо цить!

Пригадай собі помалу,
Як він в соймі сік Качалу,
А пани його, аж страх,
Цілували по руках.

Ось тепер ті поцілуї
[Печуть його гірш отруї,
І він спиртом заливав,
Де Тарновський цілував...»]

Іде русин, поплакує,
Біда при нім підскакує.
Каже русин: «Ночуймо!»
Каже Біда: «Кочуймо!»

Виїхали з Перемишля,
Стала Біда кінець дишля;
Приїхали в густий ліс,
Ізломала Біда вісь.

«Гей, русине, бігай просто,
Ось тут живе жид за мостом:
Він тут держить мою часть,
Він нам зараз раду дасть».

Побіг русин, втепенився,
Жиду низько поклонився:
«Гей ти, Хаїм, чи чуєш,
Чим ти тутки торгуєш?»

«Ни,— жид каже,— чим торгую?
Я все тутки арендую:
Коршму, шлябант, баюри,
Мости, кості й фігури.

Чи горівки, чи підківки,
Чи парубка або дівки,
Чи козу, чи телицю,
Чи там свічку в каплицю —

Все у мене дістать можеш,
Як лиш гроші мені зложиш;
Коваль, стельмах, швець, кравець —
Як я скажу, все найдесь».

Дав наш русин, що жадали,
Зараз вісь йому зладнали;
Він хреститься та й дрижить:
«Та то дідько, а не жид!»

Помаленьку, покрадемки
Приїхали аж на Лемки —
Там їм була парада:
Обступила громада.

Лемки Біди не пізнали,
Капелюхи познімали,
Приязненько вітають,
«Відки пані?» — питають.

А може, ви з Америки?
Що там наші вуйки, стрики?
Що мій тато? Що мій внук?
Заробляють грошей гук?»

Каже Біда: «Стійте, люде!
Вже ж без Біди й там не буде.
Є там моя прислужка:
Андрухович і Грушка».

Приїхали до Сянока,
Там Русь тверда, як опока,
Кричить, мовби впала в дур:
«Русь от Сяна по Амур».

Каже русин: «Добре, братку!
Хай вам буде й по Камчатку!
Та мені здаєсь чомусь:
Якби мала наша Русь

Навіть двісті мільонів
Отаких, як ви, патронів,
То й тоді б з них, нарешті,
Ще не був один мудрець.

Поки за Русь «великую»
Наші тверді викрикують,
То жиди тим часом тут
Нам з-під ніг «малую» рвуть!»

Іде русин чагарями.
Там вівчарі з отарами,
«Чиї вівці?» — «Газдівські».
«Чиї гори?» — «Жидівські».

«Колись були гори наші,
Досить було сиру й паші;
Нині вівцю в гурт даєш,
Кварту сиру дістаєш».

Русин далі поганяє,
Він сю пісню здавна знає:
Жид, шинк, векслі — поміщик,
Хлоп, шинк, крейдка — небіжчик.

Приїхали аж на Турку,
Ходять бойки, як на шнурку,—
Біда з ними знайома,
Поміж ними як дома.

Каже Біда: «Гей, ви, бойки,
Скачіть мені полегойки!
Покажіть нам в тій хвили,
Яких штук вас навчили!»

«Навчили нас патріоти
Вчора шити, днесь пороти:
Вчора-м посла викляли,
Днесь наново вибрали».

Каже русин: «Чи здорова
Ваша рада повітова,
Та не тая торічна,
А та давня, предвічна?»

Кажуть бойки: «Давню раду
Засушили-м про параду,
Та й нову в тую ж мить
Здало би ся засушить».

Пита русин: «Є в вас школи?»
«Є, та дуже вчать поволи:
Школа в селі вже літ сто,
А письма не зна ніхто».

А в Хирові єзуїти
Засілися Русь ловити.
Русин живо тікає,
Біда за ним гукає:

«Гей, русине, не спішися,
Єзуїтам поклонися!
Вони дітей навчають,
Добра твого бажають».

Русин каже: «От-то й гупо!
Добра в мене й собі скупю,
А всі його бажають,
Мене голим лишають».

А в Самборі okazії:
Щось луснуло в гімназії,
І вилетів не гранат,
А директор-ренегат.

Приїхали у Дрогобич.
«Отут, Бідо, що нам зробиш?
Русин послом, бурмістром,
Гімназії міністром!»

Каже Біда: «Лиш помалу!
Доберу я причандалу:
Тут доносів, там винця,
Та й доїду їм кінця!»

З Дрогобича у Борислав
Русин Біду саму вислав.
«Іди, Бідо, не гайся,
Здоровенька вертайся!»

Ідуть жиди по дорозі,
Двадцять штири в однім возі,
Ще й шкапами худими —
Сіла й Біда між ними.

Бачив русин, як сідала,—
Три дні потім пропадала,
Аж четвертої ночі
Ледве ноги волочить.

Забризкана, захляпана,
Аж по вуха вталапана,
Вид подряпаний увесь,
А голодна, як пан пес.

Сіла мовчки, не питає,
Соломаху уплітає.
Пита русин по хвили:
«Як же пані гостили?»

Каже Біда: «Що питаєш?
Глянь на мене, сам пізнаєш!
Сьорбала там солене,
Аж замного для мене.

Здохну, сли ще туди піду!
Там, небоже, біда біду
Осідлала, як коня,
Ще й бідою поганя!

Як я тільки там вказалась,
Між такі жидки попалась,
Що мені б ще в них вчитись,
Як над людьми глумитись.

Вони гар-гар: «Яка мана?
Візьмім її за гамана!»
Обіцяли три шістки,
Перебили всі кістки.

Там би мені й смерть негладка.
Та здибався Стефан П'ятка,
То він мені Борислав
Весь дрібненько описав.

Та й говорить: «Ні, небого,
Тут вже твоїх сестер много!
Тікай відси щодуху,
Щоб не було розруху!»

Як те слово я почула,
З Борислава дременула,
Не діждавши й заплати,—
Хай їм дідько кудлатий!»

А у Стриї, славнім місті,
Там русинів більш як двісті
Зібралось на віче —
Відси Біда геть втіче.

Каже русин: «Чекай, Бідо!
На те віче і я піду,
А ти собі лишайся,
Іди в Стриї скупайся!»

Пішов русин на ті збори,
Прислухуєсь — хлоп говорить
І гуде народу клич:
«То наш Берник з Лисятич».

Як промовив Олесницький,
А потому Могильницький,
А нарешті Давидяк,
То аж русин геть розм'як.

Та й міркує: «Таких нам шліть
По два, по три в кожний повіт,
То б з нас Біда не кпила,
Швидко б в'язи скрутила!»

В Болехові баталія,
Там Кобринська Наталія
В величезний будинок
Всіх зібрала русинок.

Одна варить, друга місить,
Третя хлопські діти тішить,
Ті годують маленьких,
А ті миють пеленки.

А Натальця з старшенькими,
Пильно держить школу з ними,
Учить хлопців і дівчат,
Як з Бідою воювать.

Каже русин: «Щасть вам боже!
Отсе справді діло гоже!
Вперве бачу не в жарті,
Що й попівни щось варті!»

Приїхали в Станіславів,
Русин Біду знов зіставив,
Поклонитись пішов сам
Желехівського кісткам.

По Липовій по вулиці
Іде панок, аж кулиться,
Несе пачок зо сорок
Нав'язаних до торок.

Іде, потім обливаєсь,
А так втішно усміхаєсь,
Що аж русин задививсь,
Йому чемно поклонивсь:

«Чи купецтвом, панцю, крутиш?»
Панок каже: «Я звусь Лукнч.
Я не купчик, підрядчик,
Але «Зорі» впорядчик.

Чи бач, дядьку, як плигаю?
Все письменство я двигаю,
Драми, казки, поемки,
Віршів три оберемки.

Від Карпенка і Чайченка,
Подоленка, Школиченка,
Жука, Жарка і Панька,
Ще й від Кримського Хванька.

Від Кенира сто дві байки,
Ще й від Пчілки, Лесі, Чайки,
Зірки, Дарки, Монтаря,
Дрозда, Щогля й Комаря».

Каже русин: «Що за зміна?
Розмахалась Україна!»
Зняв клепаню з голови:
«Боже вас благослови!»

Приїхали в Коломию,
Похилила Біда шию;
Приїхали аж на міст,
Підтулила Біда хвіст

Та й говорить: «Слухай, брате,
Об'їдьмо те місто кляте!
Радикали тут сидять,
Вони мене із'їдять».

Іще Біда не скінчила,
Аж тут радикалів сила
З усіх боків, знай, летить,
Давай Біду молотить.

З сього боку Данилович,
А з того Гарасимович,
А з третього Трильовський
Беруть Біду на гоцки.

Запаринюк ззаду парить,
А Сандуляк в груди жарить,
А всі кричать укупі:
«Стовчім Біду у ступі!»

Тільки Павлик простяг руки:
«Не рвіть її так на штуки,
Не мордуйте захланно,
Треба з нею гуманно!»

Одні кричать: «Не дармуймо!»
Другі кричать: «Поміркуймо!
Живцем її візьмим враз
До музею на показ».

Стали вони перечитись,
Як би Біду знівечити,—
Біда ж тому вже й рада,
Як балака громада.

Помаленьку відітхнула
Та й русина в плечі пхнула,
Той по конях, коні вчваль —
Втекла Біда, дуже жаль!

В Матіївцях ще хлипала,
У Снятині вже нипала,
А як стала в Чернівцях,
То минувся її страх.

Русин шукá кладóвища,
Почити гріб Федьковича,
Біда ж спішить у той двір,
Де русинів видно збір.

Там стовп стоїть чорно-жовтий,
При нім руських людей ровти:
Православні й папісти,
Прості, вчені й юристи.

2 Самі б'ються, як ворони,
Перед стовпом б'ють поклони,
А хто о стовп чолом грим! —
Копне того, що за ним.

Кричать, плачуть, а товпляться...
Стала Біда їх питаться:
«Чого ви так товпитеся?
Чи до стовпа молитесь?»

Ій говорять: «Ой, світику,
Ми робимо політику,
Покірненько, як той трусь,
Спасаємо бідну Русь».

Каже Біда: «Ось народні
Спасителі новомодні!
Товчіть, товчіть лобами,
Най утішусь ще вами!»

Довго вона там дивилась,
Як Русь чолом о стовп билась,—
Аж спотіла, зомліла,
Далі їхать веліла.

В Садагурі Біду знають,
Жиди її там вітають,
Цадик вийшов назустріч,
Виголосив довгу річ.

Хоч як Біда спішилася,
А тут на ніч лишилася;
Ії цадик чтив, як міг,
Дав вечерю і нічліг.

Приїхали до Кіцманя,
Надибали поліц'яна:
Щось міряє, палькує,
По паперах мишкує.

Біда його питається,
Чим так пильно займається.
Зразу не чув нібито,
Потім буркнув сердито:

«Та ось маю турбацію —
Мушу робить реляцію.
Тут Русь наша здуріла,
Гімназії схотіла.

Виписали політично,
Вичислили статистично,
Що гімназ'я потрібна,
Та й вислали до Відня.

З Відня ноту шлють завзяту
До нашого магістрату,
Чи справді ми так нагле
Гімназії забагли?

Магістрат взяв під розвагу
І дав мені сю бумагу,
Щоб я на ню відповів,
Русь всю ad absurdum¹ звів.

Маю вказать до листика,
В чім хибна їх статистика,
Нефахові їх плани,
Весь рахунок поганий.

Все те б я ще с'як-так зробив,
Та ось чим бог мене побив:
Як писати сю хрію?
Скорописі не вмію».

Доїхали до Заліщик,
Став наш русин, як небіжчик,—
Так при Біді зсох і схуд,
А конята ледве йдуть.

Сам він, мов дід, обдершися,
Біда ж кричить розпершися:
«Хоч на смерть їх тут замуч,
А вези мя понад Збруч!»

Не хтів русин сваритися,
Мусив Біді коритися:
Хоч як не рад тому був,
На Мільницю повернув.

¹ До абсурду, на ніщо (лат.).— *Ред.*

А над Збручем на вигоні
Плеще Біда у долоні,
Регочеться, як пугач,
Йй вторує людський плач.

Глядить русин: що за диво?
Юрба люду біжить живо,
Чоловіки і жінки,
Старі, слабкі й дівтаки.

Одні на Збруч уплав ідуть,
Другі з дітьми убрід бредуть,
Інших гонить дикий страх
По баюрах, тросниках.

Русин крикнув: «Ой господи,
Що се тутки за рózпуди?
Чого вони тікали?
Чи татари напали?»

Каже Біда: «Щоб ти знудивсь!
Се мене так люд напудивсь
Та ось на лоб, на шию
Утікає в Росію.

Про їх втеку я не дбаю:
Я за Збручем сестру маю;
Вони біжать чорт зна де,
А вона вже на них жде».

Іде русин байраками,
Аж тут пани з собаками,
З арканами в долоні,
За збігцями в погоні.

Біжать, біжать, спотикаються,
Кричать, кричать, задихаються!
«Ой лишенько! Ой біда!
Вся двірня нас покида!

Ой, рятуйте! Поможіте!
Ловіть хлопів, задержіте!
Се ж манить московський цар
Наш робучий інвентар!

Гей, жандарми, гей, фінанси,
Держіть «людек найкоханьши»,
Ще й кордон най військовий
Стане понад Збруч цілий!

Ловіть хлопів, розбійників,
Бо в нас нема робітників!
Як всі за Збруч забіжать,
То не буде кому жать.

Ані жати, ні косити,
По п'ять центів молотити,
По п'ять центів від руки,
Ще й по штири канчуки!

Ловіть, держіть, арештуйте,
В'яжіть, бийте і катуйте,
Збруч стіною заступіть,
Лиш нам їх в село пришліть!»

Каже русин: «Гей, вельможні!
Будьте ж трохи обережні!
Таж їм право позволя
Бігти хоч до москаля!»

Гей, як Біда тее вчула,
Кулачищем замахнула,
Гуп русина у плечі:
«Не балакай від речі!

Чого в чуже мішаєшся?
Чи на праві ти знаєшся?
Ваше право: ціп до рук,
Гній, борщ, бульба і канчук!»

Зойкнув русин, іскорчився,
Від удару наморщився,
Аж хруснула в хребті кість,
Закипіла в серці злість.

Іде далі та й міркує:
«Що се Біда з нас кепкує?
Чи ми в світі послідні,
Що терпіти їй гідні?»

На закруті на вигоні
Затис зуби, затяв коні,
Шарпнув, ніби одурів,
Та й висипав Біду в рів.

А як шарпнув, добре вважав,
Що у рові камінь лежав:
Біда лобом в камінь гуп!
Та й простерлась, ніби труп.

Русин про те не журиться,
Жене кіньми, аж куриться,
В душі шепче «отченаш»,
Щоб там Біді був шабаш.

Аж надійшли ревізори.
«Хто там в рові? Чи не хорий?»
Витягають із рова,
Бачать, Біда нежива.

За спільною порадою
Кличуть вїта з громадою,
«Візьміть Біду, схороніть,
У всі дзвони задзвоніть!»

Стали люди міркувати:
«Де ж нам її поховати?
Візьмим її на тачки,
Завезімо в будячки!»

Пок громада надумалась,
Аж ось Біда прочунялась —
Піднімаєсь огида:
«Ведіть мене до жида!»

Бачать люди: жива Біда!
Розбіглися бог зна куда,
Біда встала, простяглась,
Дальше пішки поплелась.

Тут ми з нею прощаємось.
Чи ще коли спіткаємось?
Дасть бог ще нам всім прожити,
Біда й сама прибіжить.

20 марта — 13 апр[еля] 1893